DE OUDSTE LEVENSBESCHRIJVING VAN LEBUINUS ¹⁾,

DOOR

Mr. M. J. A. MOLTZER.

Onder de geschriften van den beroemden Hucbaldus ²⁾, monnik van het klooster St.-Amand sur l'Elnon ³⁾, komt voor eene levensbeschrijving van Lebuinus ⁴⁾, die na het midden van de achtste eeuw het evangelie in Overijsel

---

1) Zie over Lebuinus: Mr. J. Ph. Ver Loren, *Lebuinus en zijne stichting te Deventer gedurende den eersten tijd van haar bestaan*, Zwolle 1885; en P. C. Molhuysen, *Levensbericht van St. Lebuinus*, in den *Overijsselsche Almanak*, 1836, blz. 1—17.

2) Zie over Hucbaldus: o. a. F. V. Goethals, *Lectures relatives à l'histoire des sciences, des lettres, des mœurs et de la politique en Belgique*, Brux. 1837, p. 1—9; Dr. J. C. F. Baehr, *Geschichte der Römischen Literatur im Karolingischen Zeitalter*, Karlsruhe 1840, S. 126 f., 244 ff., en 534; en W. Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Stuttgart und Berlin 1904, S. 335 f..

3) Molhuysen, *a. w.*, blz. 2, en Ver Loren, *a. w.*, blz. 19 spreken van het klooster St. Elnon of St. Amand. Ik meen, dat dit niet juist is; wel werd het klooster soms met het praedicaat „Elnonense” aangeduid, echter niet naar eenen heilige, maar naar een riviértje. Zie J. Mabillon, *Annales ordinis S. Benedicti*, T. I, p. 372.

4) Te vinden zonder proloog bij L. Surius, *De probatis sanctorum vitis*, T. VI, op 12 November; J. P. Migne, *Patrologia Latina*, T. CXXXII, p. 875—894; en in uittreksel bij G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae historica, scriptorum* T. II, pag. 360—364.

predikte. Blijkens den proloog ¹⁾ is zij opgedragen aan bisschop Balderik ²⁾ van Utrecht en moet dus, daar deze in 918 Radboud opvolgde en de schrijver waarschijnlijk in 930 stierf, tusschen de genoemde jaren geschreven zijn.

Tot nu toe werd elk ander „leven” van Lebuinus, dat in kleineren omvang dezelfde historische stof behandelde, als uittreksel van Hucbaldus’ werk beschouwd ³⁾. De naam van den schrijver, de nog bestaande brieven van tijdgenooten ⁴⁾, die het werk zeer prijzen, de opdracht aan Balderik, golden ongetwijfeld als waarborgen voor zijne oorspronkelijkheid. Hierbij komt, dat er werkelijk uittreksels gemaakt zijn ⁵⁾.

Er bestaat echter naar mijne meening een „leven” van Lebuinus — het volgt hieronder — dat niet uit het bekende werk van Hucbaldus getrokken is, integendeel daarvan de grondslag is geweest. Deze heeft het met meester-

1) De proloog is te vinden vóór het „leven” van Lebuinus door Hucbaldus in een „zomerstuk” van een „passionaal” — het eenige, waarin dit „leven” voorkomt, voorzoover ik weet —, dat zich te Keulen in het stadsarchief bevindt en gecatalogiseerd is VI 21, mbr., sec. XV, en wel op folio 92.

2) W. Moll, *Kerkgeschiedenis van Nederland vóór de hervorming*, Dl. I, blz. 165 n. 2, schrijft, dat hij geneigd is de meening van Goethals aan te hangen, nl. dat zij aan Radboud, Balderiks voorganger, opgedragen was; hij verwacht, dat de zaak opgehelderd zou kunnen worden door een Brusselsch handschrift, bij Potthast vermeld. Dit „leven” bevat echter geen proloog en dus geen opdracht. Ik vermoed, dat achter Goethals’ bewering geen historische onderzoekingen liggen, maar dat hij eene uitspraak van de schrijvers van *l’Histoire littéraire de la France*, welke hij trouw gebruikt, slordig heeft overgenomen. Deze zeggen T. VI, p. 219 naar aanleiding van Lebuinus’ „leven” door Hucbaldus: „on sçait néanmoins d’ailleurs, qu’il le dédia à ce dernier prélat (nl. Balderik), qui succéda en 918 à St. Rodbod”, terwijl Goethals, *l.c.*, p. 6 schrijft: „il le dédia en 918 à St. Rodbod, évêque d’Utrecht”, juist de woorden, waarop het aankwam, weglatend.

3) Zoo oordeelen de Hagiographi Bollandiani, *Catalogus codicum hagiographicorum Bibliothecae Regiae Bruxellensis*, 1886, P. I, T. I, p. 104 over het onderstaande „leven”; vergelijk *Cat. cod. hag. Bibl. Reg. Hagensis*, Brux. 1887, p. 30.

4) Te vinden bij Martene en Durand, *Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectio*, P. I, p. 265 seq..

5) Te vinden o. a. bij Jacobus de Voragine, *Historiae plurimorum sanctorum noviter et laboriose ex diversis libris in unum collectae*, Colon. 1483, p. 369 seq.; in de uitgave Lovan. 1485, p. 192 seq..

lijke hand tot een stichtelijk leesboek verwerkt en van een proloog voorzien. Dezelfde feiten worden in gelijke volgorde verteld, al moeten bij Hucbaldus vele uitweidingen geschrappt worden om die feiten duidelijk op den voorgrond te doen treden. Ook de woorden komen dikwijls overeen. De vraag is nu, welk geschrift het oudste is.

Hucbaldus werd steeds geacht verschillende schriftelijke bronnen gebruikt te hebben ¹⁾, waarvan de voorname het „leven” van Lutger door Altfridus ²⁾ zou zijn. Deze had zich de moeite getroost in eene pericoop Lebuinus’ leven in te lasschen als inleiding tot het verhaal van den herbouw der Deventer kerk door Lutger. Denkt men zich — zoo werd beweerd — wat Altfridus vertelt in hooge mate opgesierd, met vrome ontboezemingen over Bonifacius en Willibrord verrijkt, en het verhaal van den landdag te Marklo, waarvan op eene enkele zinsnede na geen bron kon aangewezen worden, er tusschen geplaatst, dan weet men, op welke wijze Hucbaldus zijn „leven” van Lebuinus samenstelde. Nu blijkt, dat in de gedeelten, die dezelfde feiten behelzen, het hierondervolgende „leven” van Lebuinus nog veel meer overeenkomst heeft met het „leven” van Lutger dan Hucbaldus’ geschrift, en dat zelfs de twee eerste bijna woordelijk overeenstemmen in het verhaal van het gebeurde na Lebuinus’ dood. Ook bij de uitweiding over Bonifacius houdt de schrijver van het onderstaande „leven” zich meer aan zijne bron ³⁾, dan Hucbaldus. Neemt men nu aan, dat deze vóór den anonymen biograaf leefde, dan zou men tot de ongerijmde conclusie moeten komen, dat de laatste het werk van Hucbaldus met vermijding van alles, wat bijbelsch of stichtelijk was, vereenvoudigd en naar oudere bronnen verbeterd had. Dit zou ook

1) Zie Pertz, *l. c.*, p. 360; en W. Kentzler, *Ueber die Glaubwürdigkeit der vita Lebuini und der Volksversammlung der Sachsen zu Marklo*, in de *Forschungen zur Deutschen Geschichte*, 1866, Bd. VI, S. 342—354.

2) Te vinden o. a. bij Dr. W. Diekamp, *Die Vitae sancti Liudgeri*, Münster 1881, S. 3—53; zie cap. 13 sqq., S. 17—20.

3) Deze bron is Liudgerus, *Vita Gregorii*, te vinden o. a. bij Pertz, *Mon. Germ., script.* T. XV P. I, p. 63—79, zie cap. 16.

gelden voor het verhaal van den landdag te Marklo. Immers ook hier vindt men in het onderstaande „leven” eenen ouderen tekst. Twee voorbeelden zijn voldoende. Ten eerste vond Hucbaldus niet duidelijk, dat uit elke gouw twaalf edelen, twaalf vrijen en twaalf hoorigen als afgevaardigden gekozen werden; hij achtte het noodig eene mededeeling van Nithardus¹⁾ over de drieledige verdeeling der Saksen toe te voegen. Hij deed dit echter onhandig, voegwoorden gebruikend die geen redelijken zin geven. Bijgevolg werd het geen vloeiend geheel. Ten tweede schilderde Hucbaldus Lebuinus bij zijne komst ter vergadering als een krijgsman, gehuld in de wapenrusting van Ephesen 6:14—17. Eenigszins vreemd klinkt hierna, dat dit zijne innerlijke wapenrusting was, maar dat hij voor het uiterlijk in priesterlijk gewaad voortschreed, kruis en evangelie bij zich dragend. Deze opeenhooping werkt storend, kan nooit oorspronkelijk zijn. De oudere tekst, dien wij bij den anonymus terugvinden, weet niets van deze wapenrusting. Andere voorbeelden zijn te noemen, maar m.i. zijn deze voldoende om aan te toonen, dat ook in dit gedeelte Hucbaldus’ verhaal een jongere vorm is van het verhaal van den anonymus. Indien wij Hucbaldus toch voor den oudste houden, dan is de gang van zaken deze geweest: Hucbaldus verzamelde uit verschillende schrijvers berichten over Lebuinus, maakte eene stichtelijke levensbeschrijving van hem met toevoeging van enkele berichten over andere heiligen; een jonger auteur kende alle bronnen, die Hucbaldus gebruikt had, en stelde een „leven” van Lebuinus samen met naar die bronnen verbeterden tekst. Ten slotte zou het eenige, wat hij van Hucbaldus overnam, de rangschikking der feiten zijn. Afgezien nog van het feit dat zulk eene vereenvoudiging zeker niet in den geest van den tijd zou geweest zijn, ligt het niet veel meer voor de hand in het anonyme „leven” van Lebuinus een oorspronkelijk werk te zien, dat

---

1) Zie Nithardus, *Historiarum libri IV*, L. IV, cap. 2, te vinden bij Pertz, *Mon. Germ., script.* T. II, p. 668.

Hucbaldus overeenkomstig de eischen van de middel-eeuwen tot eene lofrede op den heilige omwerkte?

Eene tweede vraag is, of de anonyme biograaf van Lebuinus zijne berichten ontleende aan Altfridus, of dat omgekeerd deze genen als bron gebruikte. Het komt mij voor, dat het „leven” van Lebuinus zelfs ouder is dan het „leven” van Lutger. De verhalen passen, voorzover zij hetzelfde behandelen, volkomen op elkaar. Echter bij den eersten bouw der kerk aan den oostelijken oever van den IJssel vertelde Altfridus, dat dit geschiedde „in loco, cuius vocabulum est Davenport”. Voorts schreef Altfridus aan het einde der geheele pericoop: „Perfecta est itaque ipsa aeclesia et consecrata, quae numquam deinceps a gentilibus fuerat contaminata. Sed in loco illo per servum suum Liafwinum Dominus virtutes multas operatur usque in hodiernum diem, ubi etiam nunc caenobium est canonicorum Domino famulantium”. In het hierondervolgende „leven” van Lebuinus leest men slechts: „In quo loco per servum suum Lebuinum Dominus virtutes multas operatur usque in hodiernum diem”. Dat Altfridus enkele bijzonderheden kon vermelden, die de anonymus niet had, kwam voort uit zijne betere kennis der toestanden. Het is ondenkbaar, dat de laatste den eerste overschreef en deze belangrijke mededeelingen, die bovendien den roem van zijnen heilige zouden verhoogd hebben, ongebruikt zou hebben gelaten. Een ander argument voor de oorspronkelijkheid van het verhaal van den anonymus is, dat het één doorlopend geheel vormt, terwijl de stijl ons telkens aan Beda Venerabilis¹⁾ doet denken. Omgekeerd is bij Altfridus de pericoop over Lebuinus gemakkelijk uit te lichten. Hiertegen weegt niet op, dat „Liafwinus” een oudere vorm van den naam van den heilige schijnt te wezen dan „Lebuinus”.

Er is gewezen op tegenstrijdigheden tusschen mede-

---

1) Beda Venerabilis, *Historia ecclesiastica*, ed. J. A. Giles, zie vooral T. III, p. 190, 192, 194 en 200.

deelingen van Altfridus en van Hucbaldus ¹⁾. Bij vergelijking van Altfridus met den anonymus ziet men, dat enkele blijven bestaan; deze laatste is als de oudste de meest betrouwbare bron. Het voornaamste verschil is wel, dat de anonymus niets weet van een gaan van Lebuinus naar Utrecht na de verbranding der kerk. Hoewel men in het duister tast bij elke poging ²⁾ den loop der gebeurtenissen te reconstrueeren, is het toch niet geraden elke historiciteit in deze aan Altfridus te ontzeggen.

Ik meen dus, dat dit „leven” van Lebuinus in allen gevalle vóór 849, het sterfjaar van Altfridus, geschreven is; voor eene nadere tijdsbepaling zijn van belang het feit, dat de schrijver Lutgers „Vita Gregorii” kende, en de toespraak van den apostel te Marklo. Wat het eerste betreft, vóór 786 meent Holder-Egger ³⁾ het genoemde werk niet te mogen stellen; wat het tweede aangaat, eerst na het gebeurde in Saksen in de jaren 782—785, was het mogelijk iemand eene dergelijke voorspelling, als Lebuinus den Saksen deed, in den mond te leggen. Het „leven” werd dus na 786 geschreven. Echter tusschen 792—804, toen de oorlog tusschen de Saksen en Karel den Grooten opnieuw losgebarsten was, zal wel geen schrijver van hunne onderwerping gesproken hebben als van een voldongen

1) Zie hiervoor Mr. Ver Loren, *a. w.*, blz. 19 vlg.; en Dr. A. Hauck, *Kirchengeschichte Deutschlands*, Th. II, S. 316 N. 2. Echter bestaat er één verschil naar de meening van Mr. Ver Loren, waarvan ik geloof, dat het geen verschil is; zie blz. 3, 8 en 20, waar „quod c. coniunct.” door „opdat” vertaald wordt; dit moet zijn „omdat”; vergelijk Altfridus, *Vita Liudgeri*, cap. 13, tweede zin (tweemaal), en cap. 10, tweede zin.

2) Dr. S. Abel, *Jahrbücher des Fränkischen Reichs unter Karl dem Grossen*, Berlin 1866, Bd. I, S. 97 N. 2 deed deze poging, maar erkende reeds in een naschriftje op Kentzlers stuk — zie *Forsch. z. Deutsch. Gesch.*, 1866, Bd. VI, S. 355 f. —, dat eigenlijk niet mogelijk was over de opeenvolging van de verschillende feiten in Lebuinus' leven te spreken. Nog minder zijn bepaalde jaartallen te noemen. Het eenige, wat overeenkomstig het onderstaande „leven” kan vastgesteld worden, is, dat Lebuinus' komst in ons vaderland en zijne werkzaamheid binnen het episcopaat van Gregorius valt.

3) Zie O. Holder-Egger in zijne inleiding op Liudgerus, *Vita Gregorii*, bij Pertz, *Mon. Germ., script.* T. XV P. I, p. 63 seq..

feit, en hebben wij in die jaren het tijdstip der samenstelling zeker niet te zoeken. Indien een indruk hierbij gelden mag, dan zou ik geneigd zijn dit dichters bij 786 dan bij 849 te stellen. De schrijver schijnt niet ver van de feiten te staan: „ut ferunt” bij de beschrijving van Lebuinus’ kleeding op de volksvergadering, dat aan menschen doet denken, die er bij waren, het vage „posteris”, aan wie de Saksen na Karel zullen onderworpen zijn, en enkele trekjes als: dat Albricus Lutger zeer liefhad, dat deze Lebuinus kende, en wel „venerabilis” maar nergens „episcopus” of „beatus” ¹⁾ heet, wijzen hierop. Dat in 806 ²⁾ reeds de Deventer haven genoemd wordt, terwijl hier nog geen enkele aanduiding te vinden is over het bestaan van eene plaats, dat het door Altfridus meege-deelde op eene sterke ontwikkeling wijst, kunnen eveneens als argumenten voor eene zeer oude dateering gelden, die verdienen niet over het hoofd gezien te worden. Maar ik erken, dat hieromtrent niets met eenige zekerheid te zeggen valt. Mogelijk zie ik dingen, die meer licht zouden kunnen verschaffen, over het hoofd.

Ook bij het bepalen van de plaats, waar het „leven” ontstaan zou zijn, kan men niet voorzichtig genoeg wezen. Indien voor iets aanwijzingen bestaan, dan zou het voor midden Saksen of het klooster te Werden zijn. Van Willibrord heet het, dat hij het evangelie bracht in Fresia et in „illis” regionibus; toen de Deventer kerk verwoest werd, verdreven de Saksen de Christenen ex „illis” locis. Daar vertoefde de schrijver dus niet. Hierbij valt te vermelden, dat niet slechts Altfridus, die als bisschop van Munster het leven van Lutger schreef, maar ook de samensteller van het tweede „leven” van dien heilige ³⁾ het onder-

---

1) Lutger werd waarschijnlijk in 804 of 805 bisschop en stierf in 809; vergelijk Dr. Diekamp, *a. a. O.*, S. IX en 38.

2) Zie het privilegium van Karel den Grooten, te vinden in de *Verzameling van stukken, die betrekking hebben tot Overijsselsch regt en geschiedenis*, tweede afdeeling, Verslagen en mededeelingen, Deventer 1870, 5de stuk, blz. 38 vlgg..

3) Te vinden o. a. bij Dr. Diekamp, *a. a. O.*, S. 54—84; zie cap. 6,

staande stuk gebruikte, en dat deze volgens Pertz ¹⁾ en Diekamp ²⁾ een monnik van het klooster te Werden was. Voorts leefde waarschijnlijk ook te Munster ³⁾ de overlevering, dat Bonifacius met twee en vijftig metgezellen den marteldood stierf. Althans ontleende Lebuinus' biograaf deze bijzonderheid niet aan de „vita Gregorii”.

Ondanks het geschrift van Hucbaldus vond ook dit „leven” van Lebuinus eene plaats in de middeleeuwsche literatuur. Dit blijkt vooreerst uit de beide handschriften uit 's-Gravenhage ⁴⁾ en Brussel ⁵⁾, waarin zich dit „leven” bevindt en welke door mij respectievelijk A en B genoemd zullen worden. Uit een ander „leven” van Lebuinus, dat ook in een handschrift uit Brussel te vinden is, kan men zien, dat een derde de „levens” van den anonymus en Hucbaldus zelfstandig bewerkte ⁶⁾. Hoe het Middel-

---

S. 57 de uitdrukkingen „direxit eum” en „dans ei comitem”, welke niet bij Altfridus voorkomen. Het feit, dat deze auteur naast het „leven” van Lutger door Altfridus ook nog het „leven” van Lebuinus gebruikte, wijst er ook op, dat het laatste ouder is dan het eerste.

1) Pertz, *Mon. Germ., script.* T. II, p. 404.

2) Dr. Diekamp, *a. a. O.*, S. XXXIX. Mr. Ver Loren, *a. w.*, blz. 12 vlg. houdt den schrijver voor een Fries.

3) Zie de plaats bij den Auctor Monasteriensis in de *Acta Sanctorum* der Bollandisten, Junii T. I, p. 483a.

4) Zie over dit papieren handschrift: *Cat. cod. hag. Bibl. Reg. Hag.*, p. 26—30; het is gecatalogiseerd: codex L. 29 (Weesp 14); op het schutblad staat te lezen: „Liber sororum sancte Katerine, Muden”, terwijl eene aantekening op fol. 311v vermeldt, dat het tweede gedeelte van dit „zomerstuk” van het „passionaal” door Petrus Zwaninc uit Weesp geschreven en in 1461 voltooid is; het „leven” van Lebuinus was vergeten en achteraan geplaatst.

5) Zie over dit perkamenten handschrift: *Hagiogr. Boll., l. c.*, P. I, T. I, p. 97—105; en J. van den Gheyn, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, T. V, p. 56—60; het is gecatalogiseerd: codex 197; op fol. 240r vindt men geschreven, dat dit „passionaal” toebehoort „fratribus Monasterii s. Pauli dicti Rubecvallis in Zonia iuxta Bruxellam”, en dat het in dit klooster door Joh. Back geschreven en in 1465 voltooid is; het „leven” van Lebuinus staat fol. 183—185.

6) Dit handschrift is gecatalogiseerd: No. 2826, zie J. van den Gheyn, *l. c.*, T. III, p. 74. Het stuk sluit zich voornamelijk bij Hucbaldus aan; dat de schrijver echter ook het anonyme „leven” van Lebuinus kende, kan o. a. uit de rede van Buto te Marklo blijken. Hier volgt de schrijver den anonymus; Zie fol. 10r van het handschrift.

nederlandsche „leven” uit Deventer ontstond, is moeilijk te zeggen, maar het draagt duidelijke sporen, dat de schrijver enkele tradities bewaarde, die aan het onderstaande „leven” ontleend werden ¹⁾. Nog valt op te merken, dat Werner Rolevinck ²⁾ het gebruikte.

Hoewel hier niet de plaats is er diep op in te gaan, kan ik niet nalaten een enkel woord over het historische belang van dit „leven” van Lebuinus te zeggen; dit lijkt mij van drieërlei aard. Opmerkelijk is in de eerste plaats, dat de naam Deventer nergens genoemd wordt, terwijl de schrijver wel over Wilp spreekt. Ik geloof, dat het niet gewaagd is hieruit op te maken, dat Lebuinus' prediking tot de stichting van een dorp aanleiding gegeven heeft ³⁾, dat zich in eene snelle uitbreiding mocht verheugen, zoodat het in 806 reeds eene haven en tijdens Altfridus een klooster van kanunniken bezat. Hiermee is niet gezegd, dat niet reeds vroeger aan den oostelijken oever van den IJssel menschen woonden. In de tweede plaats blijkt m.i. niet juist te zijn Lebuinus meer als hersteller der bestaande kerkelijke organisatie dan als heidenapostel voor te stellen ⁴⁾. In de derde plaats, nu er niet de minste reden bestaat de vergadering te Marklo voor onhistorisch te houden ⁵⁾, is het ongeraden bij aanwezigheid van zulk

1) Dit „leven” is te vinden in een handschrift, dat bij J. C. van Slee, *Catalogus der handschriften berustende op de Athenaeum-Bibliotheek te Deventer*, blz. 21, als No. 43 vermeld wordt. Merkwaardig o.a. is, dat hier de tradities van een zoon van Folebertus en van de blaffende honden bij Lebuinus' bezoek aan Folebertus bewaard is. Deze komen niet bij Hucbaldus voor en evenmin in het Hollandsche gedrukte „passionaal”, dat uit Hucbaldus' levensbericht getrokken is en in taal veel overeenkomst heeft met het Deventersche levensbericht. Zie het gedeelte, dat afgedrukt is in de *Overijss. Alm.*, 1836, blz. 6—10.

2) Werner Rolevinck Larensis, *De Westphalorum sive antiquorum Saxonum situ, moribus, virtutibus et laudibus libri III*, Colon. 1602, p. 51—54. Dat hij Hucbaldus' werk kende, zooals Pertz, *Mon. Germ., script.* T. II, p. 360 verzekert, is dus niet juist.

3) Eene geheel andere meening over het vermoedelijk ontstaan van Deventer heeft Mr. Ver Loren, *a. w.*, bl. 131—147.

4) Zoo oordeelt Dr. Hauck, *a. a. O.*, Th. II, S. 316 N. 2.

5) Dr. Hauck neemt geene notitie van de zeer oude „sequentie” op Le-

eene oude bron de mededeeling, dat ook de „lati” afgevaardigden zonden, als iets gansch ongerijms en onmogelijks te beschouwen. Wat Hucbaldus dienaangaande vertelt, blijft iets wonderlijks, maar is nu veel geloofwaardiger geworden.

Nog zij gemeld, dat de handschriften bijna gelijkkluidend zijn, dat zelfs de voornaamste verschilpunten, die ik alleen aangeef, geene beteekenis hebben. Hier volgt de tekst:

VITA SANCTI LEBUINI PRESBITERIS
ET CONFESSORIS ¹⁾.

Anglorum patria, que pio beati pape Gregorii studio ad christianitatem perducta est, in fide Christi semper religiosissima erat. Factaque ²⁾ est, sicut animalibus fecunda extat et frugibus, ita eciam sanctorum virorum fertilis. Ibi Deo devotissimi laici ibi mirabilium virtutum virgines in monachico quoque habitu magnanimes pro Christi caritate seculi contemptores. Plurimi elegerunt exulare propter Dominum, ut peregrinationis labore vel propria peccata castigarent vel paganis sive christianis in doctrina prodessent. Sancto itaque ³⁾ Lebuino Salvator ipse locutus est, ut exiens de terra sua transmarinis, id est antiquis Saxonibus, predicaret et in confinio Francorum atque Saxonum secus fluvium Ysla plebem erudiret. Cumque ⁴⁾ hoc non semel tantum sed et secundo ac tercio Dominus Jesus terribili iussione preciperet, conscensa navi beatus Lebuinus Gregorium sacerdotem adiit, qui tunc temporis Trajectum castrum,

---

buinus, die W. Moll, *a. w.*, Dl. I, blz. 527 vlgg. uitgaf. Behalve op de aldaar genoemde plaatsen is deze „sequentie” ook te vinden op fol. 308^v seq. van een „missale”, dat in de St.-Bavokerk te Haarlem gebruikt werd en zich nu in de stadsbibliotheek aldaar bevindt: zie *Cat. Bibl. Publ. Harl.*, Harl. 1848, codex No. 1. In deze „sequentie” wordt ook gesproken van het gaan van Lebuinus naar eene vergadering der Saksen. Moll acht haar onder bisschop Balderik geschreven. Mr. Ver Loren, *a. w.*, blz. 17 meent, dat zij nog ouder is.

1) A: Vita sancti Lebuini confessoris quod est pridie Ydus Novembris.

2) A: Factumque.

3) Ontbreekt bij A.

4) A: Cum.

quod antiquo nonime Wiltenburgh ¹⁾ appellabatur, episcopi vice presbiter rexit. Hic denique ex nobilissima Francorum prosapia oriundus, a sanctissimo ²⁾ Winfrido a pueritia fuerat enutritus. Cui beatus ille, cum Hassos et Turingos iussu Dei peteret, ipse cepit puerulus adherere. Is ³⁾ quoque temporibus Karoli ex Anglia veniens, sub gloriosis principibus eiusdem regis filiis Karolomanno et Pippino tanto fulgore sapientie ac sanctitatis illuxit ut omne regnum Francorum et melioraret religione ac fide corrigeret. Dumque peregrinus ac pauper adveniret, ob facundiam atque prudentiam in summi episcopatus sedem urbis Maguncie ab ipsis regibus et ab omni populo est electus, et Rome dum archiepiscopus consecraretur ab ipso apostolico papa Gregorio, qui tercius fuit a primo, mutatum est nomen eius bonorumque factorum merito Bonifacius est appellatus. Postquam vero beatus hic magister in Fresia, ubi evangelizabat, gladio cesus cum quinquaginta duobus occubuit, erat sanctus Gregorius usque ad finem vite sue confortans christianitatem novam, quam sanctus Willibrordus et alii servi Domini in Fresia et in illis regionibus ante initiaverant. Retulit ergo homo Dei Lebuinus sancto Gregorio, que sibi Salvator iusserat, petens se ad locum perducere, quem sibi in eius parochia Dominus designavit et commendavit. Audiens beatus Gregorius et digne gratulando amplectens piam Redemptoris visitationem, direxit eum ad locum quem rogabat, dans ei comitem servum Dei Marcellinum ⁴⁾ qui fuerat sancti Willibrordi discipulus. Susceptus est primum homo Dei Lebuinus a quadam vidua Abarhilda nomine et in eius hospicio aliquamdiu mansit. Dum vero ad eius predicationem plurimi crediderunt, fecerunt ei ⁵⁾ christiani, qui ibi habitaverunt ⁶⁾, in primis oratorium in occidentali parte in loco nuncupato Wilpe, postea ecclesiam et mansionem in orientali ripa preterfluentis fluminis Ysle; seditque ibi in studio operis Dei ⁷⁾. Ibat vicibus per Saxoniam, querens quos posset Christo acquirere, et multis super fide Christi persuasit. Habuitque amicos et familiares ex nobilissimis, inter quos erat dives homo in pago Sudergo nomine

---

1) B: Wildeburch.

2) A: sacratissimo.

3) B: Hiis.

4) A: Marchelinum.

5) Ontbreekt bij B.

6) B: habitaverant.

7) B: sui.

Filebracht ¹⁾. Cum non posset autem diu latere, qui lumen Christi ferebat, nec semen verbi Dei sine persecutione crescere, cepit inter incredulos oriri murmur ceperuntque viro Dei comminari, quare quidam illorum ab antiquo ritu desierunt novorumque fierent morum. „Fantasma“, inquiunt, „istud quod solet discurrere per provinciam, quod fabulando et incantando tam multos infatuat; o si apprehenderetur et fieret ei aliquid dignum!“ Collectoque agmine ecclesiam eius combusserunt et christianos ex illis locis effugaverunt. Regem antiqui Saxones non habebant sed per pagos satrapas constitutos; morisque erat, ut semel in anno generale consilium agerent in media Saxonia iuxta fluvium Wisuram ²⁾ ad locum qui dicitur Marklo. Solebant ibi omnes in unum satrape convenire; ex ³⁾ pagis quoque singulis duodecim electi nobiles, totidemque liberi, totidemque lati ⁴⁾. Renovabant ibi leges, precipuas causas adiudicabant et quid per annum essent acturi sive in bello sive in pace communi consilio ⁵⁾ statuebant. Erat prefato Foleberto filius nomine Helco ⁶⁾, qui instante hoc ⁷⁾ consilio ⁸⁾ debebat illuc cum aliis iuvenibus proficisci. Mane quodam dum pater cum filio sermocinaretur, dixit inter alia: „Sollicitus sum de dilecto meo Wine“, sic enim eum appellare consueverat, „timeo ne in aliquos incurrat qui eum odiunt, ut vel ipsi eum interficiant vel ad consilium ⁹⁾ ut interficiatur inducant ¹⁰⁾.“ Tunc ergo inter sermocinandum canes in atrio latrare incipiunt et nimis in advenientem seivere. Accessit ad ostium predictus iuvenis Helco ¹¹⁾ videre, quis ignotus adveniret; et ecce beatus Lebuinus in medio canum se baculo defendebat. Accurrit et abegit canes, hominemque gaudenter introduxit ad patrem. Post mutue salutationis exultationem dum ¹²⁾ simul consederent, hominem Dei Folebertus

---

1) B: Folebertus.

2) A: Voisuram.

3) B: et.

4) B: layci; Zoo ook Rolevinck van Laer, l. c., p. 52.

5) B: concilio.

6) B: Helto.

7) A: huiusmodi.

8) B: concilio.

9) A: concilium.

10) A: indicant.

11) B: Helto.

12) B: cum.

affatus est: „Bene nunc venisti, mi dilecte Wine ¹⁾, bene venisti; optabam modo, ut te viderem et tecum loqui possem. Quo vero nunc disponis ire?” Respondit homo Dei: „Ad consilium ²⁾ Saxo- num pergere habeo.” Folebertus dixit: „Carus es nostrorum multis mi dilecte Wine ³⁾”; mihi quoque valde sunt suavia, que narrare soles; at vero insolentes quoslibet iuvenes audio tibi maledicere tibi que comminari. Rogo, audias me eosque caveas. Noli ad hoc ⁴⁾ consilium ⁵⁾ pergere, sed redi ad domum tuam et ad Davonem amicum tuum. Nam pertransito hoc consilio ⁶⁾ minus periculose perges, ad nos quoque secure venies et verba tua libentissime audiemus.” Respondit vir Dei: „Non possum omittere, quin ad conventum hunc veniam, quia ipse Jesus Christus mihi precepit, ut ibi mandatum eius Saxonibus nunciem.” Tunc ait: „Non evades.” „Bene”, inquit, „evadam, quia, qui me misit, ipse me adiuvabit.” Dum ergo non posset ei persuadere, dimisit eum. Igitur advenerat dies statuti consilii ⁷⁾; advenerunt satrape, assunt et alii, quos adesse oportebat. Tunc in unum conglobati fecerunt iuxta ritum in primis supplicationem ad Deos, postulantes tuitionem Deorum patrie sue et ut possent in ipso conventu statuere sibi utilia et que forent placita omnibus Diis. Deinde disposito grandi orbe concionari ceperunt. Ecce autem subito beatus Lebuinus in medio orbe stetit, clericali habitu indutus, crucem in manibus, ut ferunt, et evangelium portans, elevataque voce: „Audite”, ait, „Audite. Dei omnipotentis sum nuncius; mandatum eius vobis Saxonibus fero.” Conticuerunt obstupescences ad verba et ad insolitam speciem viri. Prosecutus est homo Dei sermonem dixitque: „Mandat vobis Deus celi et terre rex et Jesus Christus filius eius, quia, si volueritis eius fieri et facere que per servos suos vobis mandaverit, tanta vobis bona prestabit quanta numquam ante audiebatis.” Addidit etiam hoc, quod „sicut hucusque super vos regem, o Saxones, non habuistis, ita non erit rex qui contra vos prevalere possit et sibi subicere; quod si eius non vultis fieri, tum mandat hec vobis: preparatus est in vicina terra

---

1) A: Wini.

2) B: concilium.

3) A: Wini.

4) Ontbreekt bij A.

5) B: concilium.

6) B: concilio.

7) A en B: concilii.

rex quidam, qui terram vestram ingreditur, predabit vastabitque, variis vos bellis fatigabit et ¹⁾ in exilium adducet, exheredabit vel occidet, hereditates vestras quibus voluerit tradet; eique postea subditi eritis ac posteris eius.' Non tulerunt amplius silentium sed elevato clamore: 'Hic', inquiunt, 'hic est ille decursor et illusor qui vadit cum deliramentis et fantasiis discurrendo ²⁾ per terram; capite eum capite et lapidate.' Prohibentibus licet eis, qui sapientiores erant, accurrerunt ad vicinam sepem, raptos sudas acuerunt, ut more suo lapidarent eum cum sudibus. Reversi giraverunt eum et ille inter eos stans subito non comparuit. Tum vero isti confusi, alii qui ante eum prohibebant indignati, omnes iniquum factum condempnabant. Precipue concionator quidam Buto ³⁾ nomine conscendens truncum arboris sic clamabat omnibus: 'Audite, que dico', ait, 'et iudicate. Nordmanni vel Sclavi Fresones quoque seu cuiuslibet gentis homines si quando ad nos mittunt nuncios, cum pace ⁴⁾ suscipimus, ac modeste audimus. Dei autem ⁵⁾ nuncius nunc venit ad nos et ecce quibus eum insectabamur iniuriis. Credite ergo, quia tam vera dixit, quam facile potuit nobis insectantibus eripi et illa, que comminatus est, incunctanter evenient.' Commoti itaque penitudine statuerunt, ut nemo Dei ⁶⁾ nuncium illum lederet, si ulterius appareret, sed cum pace dimitteretur quocumque vellet ire. Quo facto inter se agebant ⁷⁾ quod ceperant ⁸⁾. Sanctus vero Lebuinus pergebat quocumque eum perduxit spiritus Dei, persistens in opere Domini quousque dilectam Deo reddidit animam; et defunctus in sua humatus est ecclesia quam incensam reedificaverat. Post illius obitum iterum impii Saxones vastaverunt ⁹⁾ locum illum et succenderunt ecclesiam corpusque eius per tres dies quiesierunt nec invenire potuerunt. Sed et abbas Gregorius migravit ad Dominum, et suscepit curam pastorem Albricus nepos eius, qui venerabilem Lutgerum ¹⁰⁾ cum magno diligebat affectu

---

1) Ontbreekt bij A.

2) B: discurrens.

3) A: Buco.

4) Rolevinck van Laer: cum pace eos suscipimus.

5) A: enim.

6) Ontbreekt bij B.

7) A: agebat.

8) A: ceperat.

9) B: vastaverant.

10) B: Lutgherum.

atque eum ita ¹⁾ allocutus est dicens: „Nunc, quia frater meus dilectissimus es, peto ut desiderium meum impleas. Locus enim, in quo sanctus Domini ²⁾ Lebuinus presbiter, quem nosti, in opere Domini usque ad mortem persistendo laboravit et ubi sacrum eius corpus sepultum tegitur, in solitudine est redactus; quam ob rem peto ut eum restaurare studeas et super corpus sancti ecclesiam reedifices.’ Dei igitur famulus Lutgerus ³⁾ magistri iussis obtemperans quesivit in loco prenominato corpus sancti et non invenit, sed tamen intra ⁴⁾ spacium loci, quo putavit illud esse, cepit construere ecclesiam. Cumque posuisset bases et parietes conaretur erigere, apparuit ei sacerdos Domini ⁵⁾ Lebuinus in sompno dicens: „Frater dilectissime Lutgere ⁶⁾, bene fecisti restaurando Dei templum iam dudum deletum a gentilibus; sed et corpus meum, quod quesisti, invenies sub australi, quem ⁷⁾ erexisti, pariete humatum.’ Lutgerus ⁸⁾ igitur mane Domini laudibus expletis invenit corpus sancti in loco sibi in visione predicta revelato ⁹⁾ et collecta multitudine fecit transvehi bases eiusdem edificii in partem australem et ita infra ecclesiam collegit sepulchrum viri Dei. In quo loco per servum suum Lebuinum Dominus virtutes multas operatur usque in hodiernum diem.

---

1) Ontbreekt bij B.

2) Ontbreekt bij A.

3) B: Lutgherus.

4) A en B: infra; Altfridus, *vita Liudgeri*: intra.

5) A: Dominus.

6) B: Luthgere.

7) B: quam.

8) B: Luthgerus.

9) A en B: in visione predicto revelatum.